

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

DU0105 Písemná postupová zkouška

Nardo di Cione: Bojnický oltár

Meno: Júlia Kubeková

UČO: 413334

Obor: FF DU Dějiny umění a FF ES Estetika

Ročník: 1.

Dňa: 24. 6. 2013

OBSAH

Úvod	3
1 Autor	4
2 Gróf Ján Pálffy a jeho zbierka umenia	5
3 Bojnický oltár	7
3.1 Základné informácie	7
3.2 Námet	7
3.3 Popis a ikonografia	8
Záver	10
Zoznam použitej literatúry	11

ÚVOD

Keď som začala premýšľať nad výberom diela pre svoju prácu, začala som hľadať vhodnú architektúru. Je to práve architektúra, ktorá ma priťahuje najviac. Verím, že je to tak aj medzi mnohými bežnými pozorovateľmi. Architektúra totiž tvorí súčasť ľudského života, je prístupná človeku, netreba ísť do galérie, aby sme ju mohli obdivovať. Veľa ľudí sa aj nevedome stane obdivovateľmi umenia, keď znenazdania uvidia dielo, stojace priamo pred nimi, dostupné na dosah ruky, žijúce s okolím a slúžiace človeku.

Druhou vecou, ktorú som zohľadnila pri hľadaní, bolo umiestnenie. Keď som prišla študovať do Seminára dejín umenia v Brne, zaujalo ma ako veľmi sa prikladá význam umeniu na Morave a v Čechách. Mnoho diel, aj keď majú pre danú oblasť veľký význam, veľa ľudí nepozná. Vtedy som si uvedomila, že na stredných a základných školách sa umenie často prezentuje len ako pár vybraných západných autorov zvučných mien, občasne doplnených krátkou informáciou o domácej tvorbe. Preto som sa rozhodla, že budem hľadať architektúru, ktorá by sa nachádzala na Slovenku, prípadne na území bývalého Uhorska.

Vtedy sa do výberu, medzi inými, dostal aj Bojnický zámok. Táto výnimočná architektúra, bohužiaľ jedna z mála celkovo prístupných a udržiavaných hradov a zámkov na našom území, je dokonalým príkladom vplyvu francúzskych vzorov. Pri zbežnom prieskume o zámku som narazila na umelecké dielo veľkej hodnoty, ktoré pochádza zo zbierky uhorského grófa Jána Františka Pállfyho, a ktoré by si zaslúžilo minimálne pozornosť venovanú samotnému zámku.

1 Autor

O autorstve Bojnického oltára sa dlho diskutovalo. Najskôr bol oltár pripísaný Andreovi di Cione, nazývanému Orcagna (pred 1308 – okolo 1368). Neskôr sa začalo uvažovať nad jeho bratom Nardom di Cione (? – 1366), ktorý má na svojom konte napr. monumentálnu freskovú výzdobu kaplnky Strozziovcov v kostole Santa Maria Novella vo Florencii, ale napriek tomu stále ostáva v tieni svojho slávnejšieho brata. Dnes je oltár pripísaný iba Nardovi di Cione, ako jedinému autorovi.

Bratia Cioneovci boli veľmi silne spojení s Florenciou, odtiaľ pochádzali, tam pôsobili a žili. Boli najdôležitejšími predstaviteľmi florentskej maľby v období po morovej epidémii v roku 1348. Vo Florencii je Nardo obklopený tvorivou atmosférou, často sa tu stretávali najvýznamnejší maliari tej doby a v časoch učenia mohol Nardo zažiť aj tvorbu vtedy žijúceho Giotto, objaviteľa perspektívy, plasticky ľudského tela a zobrazenia reality v jej jednoduchosti.

Okolo polovice 14. storočia sa vo Florencii vzráha umenie a po morovej epidémii v Siene vznikajú vo Florencii nové dielne. Nardo už ako samostatný majster vedie jednu z nich. Po morovej epidémii sa začali hromadiť objednávky na práce orientované na náboženstvo.¹ Rodina Strozziovcov si nechala vytvoriť kompletnú výzdobu svojej pohrebnej kaplnky od bratov Cioneovcov, aj keď podľa viacerých informácií viedli bratia oddelené samostatné dielne. Kontrakt na fresku bol uzavretý v roku 1354. Nardo di Cione sa tu prejavil ako virtuóz, ktorý svoje umenie vie rozohrať.

Na začiatku svojej tvorby je ešte stále veľmi ovplyvnený svojim učiteľom Bernardom Daddim, no neskôr sám vytvára nový typ ženy, ktorý predstavuje už na freske kaplnky Strozziovcov. Môžeme teda tvrdiť, že už tu sa prejavil ako vyzretý a vyhranený umelec. A práve táto freska je kľúčová pri pripisovaní autorstva Bojnického oltáru práve Nardovi di Cione.

Úvahy v súvislosti so ženskými tvármi na tabuliach Bojnického oltára a vzhľadom na jednoduchšie maliarske vyhotovenie drapérie, vedú k hypotéze o vzniku diela v čase tesne pred započatím prác na freske.

¹Svetové dejiny umenia. Bratislava : Cesty, 2004. s. 326 – 327.

2 Gróf Ján Pálffy a jeho zbierka umenia

Gróf Ján Pálffy (12. 8. 1829 – 2. 6. 1908) bol posledným mužským potomkom pezinskej vetvy Pálffyovcov. Po dokončení štúdia práva intenzívne cestoval, bol aktívny v politickej aj hospodárskej oblasti a v roku 1860 získal právo na ťažbu uhlia v Handlovej, vďaka čomu mohol dostať svoj majetok z dlhov. V roku 1852 získal panstvo v Bojniciach a k nemu patriaci hrad.² Rozhodol sa pre veľkú neogotickú prestavbu, ktorá sa uskutočnila v rokoch 1889 – 1910. Táto prestavba znamenala celkovú zmenu pôvodnej funkcie hradu. Stavba sa stáva majestátnou a veľkolepou, čo len zdôrazňujú početné veže. Staveboikonologická úloha je v tomto prípade jasná. Má poukazovať na výnimočný aristokratický pôvod majiteľa. Gróf Pálffy si prestavbu plánoval celkom sám, stala sa jeho životným dielom. Ako vzor mu slúžili francúzske hrady z 15. storočia, postavené v slohu neskorej gotiky, ktoré spoznal na svojich početných cestách za umením po Francúzsku. Taktiež bol znalec interiéru, čo bohato využíval vo svojich kaštieloch a palácoch.

Prestavbou Bojnického zámku vzdal úctu predkom, postavil pamätník sám sebe, ale najmä vytvoril dokonalé miesto pre svoju rozsiahlu umeleckú zbierku. Zbieral mnoho umeleckých predmetov. Okrem Obrazov a sôch aj zbrane, nábytok a iné hodnotné predmety. Za umením často cestoval a dovážal si ho osobne.

Spomedzi významných umeleckých predmetov treba spomenúť zrkadlo v bohato vyrezávanom ráme, ktoré pochádzalo z vlastníctva Madam Pompadour, v Huňadyho sále boli zas podľa nemeckého inventáru z roku 1921 umiestnené stoličky, pochádzajúce z Dóžovho paláca v Benátkach.³

Bol významným súkromným zberateľom. Odborných poradcov nemal, svoj cit pre umenie dokonale vypestoval a sám si vyberal hodnotné diela. V súbore malieb vlastnil aj skvosty. Madonu od Petrusa Christusa, ktorá patrí medzi málo zachovaných originálov tohto umelca a Rubensovu Podobizeň arcivojvodkyne Isabelly Clary Eugenie. Súbor kresieb

² *Gróf Ján Pálffy ako zberateľ*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1998. s. 6.

³ *Pálfiiovský rod - dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky : zborník príspevkov zo sympózia usporiadaného pri príležitosti výstavy Pálfiiovci v Bojniciach*. [Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2000. s. 52.

obsahoval aj Correggioho Svätého Františka, Perugioho Anjela a Michelangelovu Svätú rodinu.⁴ Pálffy veľmi obľuboval umenie, čo nemohol získať v origináli, to si často nechal zhotoviť ako vernú kópiu.

Ako jedno z najvýznamnejších umeleckých diel v zbierke je možné považovať práve oltár z polovice 15. storočia, od florentského majstra Narda di Cione. Je veľmi hodnotný, pretože ide pravdepodobne o jediný kompletne zachovaný oltárny obraz od tohto autora. Celok pozostáva z desiatich tabúl a je umiestnený v priestoroch zámočkej kaplnky.

⁴ *Gróf Ján Pálffy ako zberateľ*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1998. s. 11.

3 Bojnický oltár

3.1 Základné informácie

Ide o polyptych pozostávajúci z desiatich tabúl, na ktorých sú olejomalby svätcov a Madony s dieťaťom. Všetky maľby majú drevený podklad.

Autorstvo oltára sa v minulosti pripisovalo florentskému majstrovi Andreovi di Cione, nazývanému Orcagna (pred 1308 – okolo 1368). Následne bolo autorstvo pripísané dvom umelcom, a to spomínanému Andreovi a jeho bratovi Nardovi di Cione (? – 1366). Najnovším skúmaním oltáru sa Andreov podiel na diele vylúčil a oltár bol zaradený medzi ranné diela Narda di Cione. Vyhotovil ho v 50-tych rokoch 14. Storočia. Bojnický oltár je jeho jediné kompletne zachované dielo.⁵

Do svojej rozsiahlej umeleckej zbierky ho získal gróf Ján Pálffy a umiestnil ho do priestorov Bojnického zámku, kde ostal aj po jeho smrti. Po tom, čo bol oltár 27. augusta 1933 ukradnutý z Bojníc a následne po roku znova nájdený políciou v moravskom Zlíne, bolo treba dielo neodkladne odborne reštaurovať. Dielo bolo za týmto účelom poslané do Prahy, kde aj ostalo. Oltár bol v tej dobe jedným z najväčších klenotov Národnej galérie v Prahe. Bol vystavený v Šternberskom paláci na Hradčanoch v expozícii starého umenia. V druhej polovici 20. storočia sa historik umenia a vtedajší riaditeľ Vlastivedného múzea v Bojnickom zámku, Florián Hodál, snažil o znovuzískanie oltáru do Bojníc. 18. Decembra 1995 sa po dlhom snažení oltár slávnostne vrátil do priestorov zámku, kde je umiestnený dodnes a verejne prístupný pri zámočkej prehliadke.

3.2 Námet

Na oltári sú predstavené individuálne postavy a polopostavy svätcov, netvorí však žiadnu spoločnú scénu alebo príbeh. V diele absentuje naratívnosť, ktorá si nenašla svoje miesto ani v predelovej časti, kde sa často na polyptychoch talianskeho trecenta rozvinuli príbehy zo života svätých.⁶

⁵ MALEČKOVÁ, Katarína. *Zámok Bojnice*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1999. s. 11.

⁶ *Gróf Ján Pálffy ako zberateľ*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1998. s. 22

Na oltári je ako ústredná postava zobrazená tzv. Madona Humilitas – Pokorná Madona. Po jej stranách potom svätci: sv. Ján Krstiteľ, sv. Rainer, sv. Hieronym a sv. Jakub. V spodnom rade obrazov je ústredným Bolestný Kristus s Pannou Máriou a sv. Jánom. Ostatné spodné dosky zobrazujú vždy po dve postavy: sv. Lucia a sv. Peter, sv. Margita a sv. Anton, sv. Pavol a sv. Katarína Sienská, sv. Augustín a sv. Mária Magdaléna.

Objednávateľ tabúľ nie je známy, vďaka postavám významných ranokresťanských svätcov sa ale dá predpokladať miesto, kde bol oltár pôvodne umiestnený. Sv. Rainer je rodák a patrón toskánskeho mesta Pisa. Sv. Augustín môže odkazovať na augustínsku rehoľu, ktorá sa v Pise nachádzala, svätec má oblečený augustínsky pustovnícky odev, pričom ďalší traja svätci z oltáru (sv. Jakub, sv. Hieronym a sv. Ján Krstiteľ) viedli pustovnícky spôsob života.

Snáď jediná línia významu môže spočívať v zobrazení Krista. V hlavnom obraze s Madonou je Kristus dieťa. V spodnom rade je ústredný obraz zameraný je jeho smrť, pričom je pri ňom znova jeho matka. Je to teda akási pomyselná línia Kristovho života a jeho poslania na zemi.

3.3 Popis a ikonografia

Obrazy sú usporiadané v dvoch radoch po piatich doskách, pričom vrchný rad tvoria väčšie dosky s portrétmi jednotlivých svätých. V spodnom rade sú obrazy značne menšie a na jednej doske sú vyobrazené vždy dve postavy. Výnimkou je prostredná doska v spodnom rade, kde sú umiestnené až tri postavy.

Ústredným obrazom je sediaca Madona s dieťaťom (106 x 49 cm). Panna Mária má typický modrý plášť a na rukách ma malé dieťa – Ježiša. Na maľbe nie je trón, Madona zrejme sedí na zemi a tak by mohlo ísť o tzv. „Madonu Humilitas“. Tá sa zobrazuje od 14. storočia v severotalianskom maliarske. Mária sedí na zemi, prípadne na vankúši, čím vyjadruje pokoru. Na rukách drží oblečené dieťa, ktoré sa prikláňa viac k mame než k pozorovateľovi.⁷

Po oboch stranách ústredného výjavu sú umiestnené po dva obrazy zhodnej veľkosti (91 x 33 cm). Pohľadovo na pravej strane, prvý od Madony je obraz sv. Jána Krstiteľa. Je dobre spoznatelný podľa odevu z ťavej kože, v ktorom Ján Krstiteľ chodieval a najmä podľa palice zakončenej krížom. Vedľa Jána Krstiteľa je obraz muža v zvláštnom štruktúrovanom

⁷ HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1991. s. 330 – 331.

odeve s pútnickou palicou a v rukách drží knihu v červenom obale. Podľa podobných zobrazení by to mal byť sv. Rainer, patrón Pisy, čo je veľmi pravdepodobné vzhľadom na taliansky pôvod oltáru. Pohľadovo vľavo od ústredného obrazu Madony je bližšie k madone obraz sv. Hieronyma, zobrazeného v odeve kardinála s otvorenou knihou a perom, čo pravdepodobne odkazuje na jeho pôsobenie ako tajomníka pápeža a jeho preklady biblie do latinčiny. Vedľa sv. Hieronyma je potom úplne naľavo zobrazený sv. Jakub Starší, zobrazený s pútnickou palicou a knihou. Je uctievaný ako patrón pútnikov.

Pod ústrednou doskou s Madonou je umiestnený najväčší obraz spodného radu (31 x 53 cm), na ktorom sú vyobrazené tri postavy. V strede stojí Ježiš v trpitel'skej polohe. Má prekrížené ruky a viditeľné rany na tele. Stojí v hrobe a po bokoch stoja dve postavy. Jednou je Panna Mária so sklonenou hlavou a zopätými rukami, oblečená v typickou modrom odeve. Na druhej strane stojí viditeľne mladý muž, sv. Ján.

Rovnako ako vo vrchnom rade aj v spodnom sú po oboch stranách väčšej dosky umiestnené po dve menšie (31 x 36 cm). Pohľadovo pravo, prvý obraz od Ježiša s Máriou a Jánom, je doska s dvoma postavami. Prvá je mladá žena, ktorá drží v ruke palmovú ratolesť, symbol mučeníkov, sv. Lucia a vedľa nej stojí muž. V rukách drží kľúč a knihu, okolo krku má pálium, symbol pápeža. Je to sv. Peter. Obraz úplne vpravo je zobrazením ženy s krížom a drakom pri nohách, v rukách drží kríž a palmovú ratolesť, sv. Margita, ktorej uctievanie s v 20. storočí zrušilo. Vedľa nej je potom muž v rehoľnom odeve, s knihou a s prasaťom pri nohách, sv. Anton. Pohľadovo vľavo od obrazu Ježiša, Márie a Jána je doska s postavou muža, ktorý drží v rukách meč a knihu, sv. Pavla, a ženy s krížom a knihou, na hlave ma korunu, sv. Katarína Sienska. Nakoniec na poslednej doske stojí muž s knihou, mitrou a biskupskou berlou, sv. Augustín a s ním žena v červenom, ktorá v rukách drží nádobu, sv. Mária Magdaléna.

ZÁVER

Bojnický oltár je dielo, ktoré by mohlo byť spojivom medzi školskými osnovami dejín umenia a skutočnými dejinami umenia na našom území. Reprezentuje záujem uhorskej spoločnosti o umenie západných krajín a to nie len súčasné ale aj staršie. Zároveň ukazuje aj na záujem o umenie zo strany dnešnej Slovenskej republiky a príslušných inštitúcií, ktoré vyvíjajú snahu zachovať umelecké a kultúrne bohatstvo tohto územia.

Skutočnosť, že tak vzácne dielo z dielne florentského majstra je v jednej zbierke s dielami uhorských autorov, dodáva domácej umeleckej scéne a najmä dejinám umenia tejto konkrétnej oblasti pevný základ a určitú významovú rovinu.

Dnes toto dielo zaujalo svoje miesto v kaplnke Bojnického zámku, ktorú dal postaviť sám gróf Pálffy. Priestory kaplnky však bohužiaľ do nedávna nevyhovovali pre umiestnenie tak vzácných obrazov. Preto tu boli v pozlátených rámoch vystavené len kópie. Začiatkom tohto roku sa ale kaplnka podrobila kompletnej rekonštrukcii a tak mohli byť kópie nahradené originálmi. Všetci sa tak môžu zblízka zahľadiť na skutočný poklad bojnickej zbierky a preniesť sa aspoň pomyselne do Florencie 14. storočia a spoznať tak jej dávneho ducha.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Chybí editor/ři *Gróf Ján Pálffy ako zberateľ*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1998. 112 s. ISBN 8080600066.

HALL, James. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1991. 517 s. ISBN 8020402055.

MALEČKOVÁ, Katarína. *Zámok Bojnice*. Bojnice : SNM - Múzeum Bojnice, 1999. 27 s. ISBN 8080600333.

Chybí editor/ři *Pálfiiovský rod - dejiny, osobnosti, stavebné aktivity, mecenášstvo a zbierky : zborník príspevkov zo sympózia usporiadaného pri príležitosti výstavy Pálfiiovci v Bojniciach*. [Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2000. 96 s. ISBN 8080600554.

Chybí editor/ři *Svetové dejiny umenia*. Bratislava : Cesty, 2004. 784 s. ISBN 8071819379.